

JAROSŁAW DURKA

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie
Uniwersytet Polski

JÓZEF JABŁKOWSKI (1891-1961)

DZIEDZIC MAJĄTKU W ŚWINICACH KALISKICH I JEGO RODZINA W ŚWIETLE MATERIAŁÓW APARATU BEZPIECZEŃSTWA

Ziemiaństwo to dziś już nieistniejąca grupa społeczna. Świat, który tworzyli jej przedstawiciele staje się coraz bardziej zapomniany, choć w II Rzeczypospolitej stanowili silną społeczność. Bycie ziemianinem oznaczało wtedy posiadanie majątku ziemskiego (zwykle przyjmowano, że minimum powinien obejmować 50 ha), ale nie zawsze, gdyż najistotniejszym było kryterium powszechnej akceptacji przynależności do tej społeczności. Czyniono więc wyjątki dla administratorów i dzierżawców, niektórych naukowców i urzędników. Jednak musieli charakteryzować się tradycją rodzinną zakorzenioną w ziemiaństwie, pochodzeniem szlacheckim. Ziemianie wywodzili się z systemu feudalnego, dlatego mimo oficjalnego zniesienia tytułatury szlacheckiej, oni prywatnie nadal jej używali. Podtrzymywali własną tradycję ziemiańską, odróżniającą ich od innych grup społecznych. Kres ziemian jako zbiorowości spowodowały kolejne wydarzenia XX wieku. Najpierw druga wojna światowa, która przyniosła śmierć lub wysiedlenia z rodzinnych majątków, a następnie ogłoszenie i realizacja dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o reformie rolnej z 6 września 1944 r.¹ Ziemianie, którzy nie znaleźli się na emigracji i z różnych względów zdecydowali się na pozostanie w Polsce, musieli po wojnie, w zupełnie innej od przedwojennej rzeczywistości, ułożyć sobie życie na nowo. Pozbawieni majątków ziemskich byli przez polskie władze traktowani wrogo². Wielu z nich aresztowano, często oskarżano o szpiegostwo na rzecz innych państw, skazywano na więzienie³. Inni starali się normalnie funkcjonować i znaleźć zatrudnienie,

¹ Zob. chociażby: K. Jasiewicz, *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939-1956*, Warszawa 1995; tenże, *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939-1956. Uzupełnienia*, Warszawa 1995; A. Łuczak, *Utracone decorum. Grabież dóbr kultury z majątków ziemiaństwa polskiego w Wielkopolsce w czasie okupacji niemieckiej w latach 1939-1945*, Warszawa-Poznań 2011; *Relacje wojenne ziemian – perspektywa dwóch pokoleń*, wybór i oprac. M. Chorążki, Kraków 2013; H. Słabek, *Dzieje polskiej reformy rolnej 1944-48*, Warszawa 1972; A. Kura, *Aparat bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości wobec kolektywizacji wsi polskiej 1948-1956*, Warszawa 2006.

² K. Bzeczczyn, *Zarys sytuacji politycznej w Wielkopolsce w latach 1945-1956*, [w:] *Zmagania ze społeczeństwem. Aparat bezpieczeństwa wobec Wielkopolan w latach 1945-1956*, red. A. Łuczak, A. Pietrowicz, Poznań 2008, s. 23-24; A. Kura, *Aparat...*, s. 17; M. Zieliński, *Wojna chłopska w Polsce*, cz. 1, „Res Publica” 1989, nr 5, s. 100.

³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu [dalej: IPN Po], sygn. 003/199 t. 1, z. 6, „Prawica Ludowa”, Pismo Naczelnika Wydziału Więziennictwa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu do Zastępcy Szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu z 26 III 1952 r., k. 31-32. Ziemian znajdujemy też w tajnym opracowaniu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Biura „C”: *Informator o osobach skazanych za szpiegostwo w latach 1944-1984*, Lublin 1994 [reprint].

choć ze znalezieniem pracy, jako przedstawiciele wrogiej klasy społecznej, mieli spore problemy. Żyli w państwie budowanym za pomocą stalinowskiego terroru, opartym na idei socjalizmu. Ciągłe byli obiektem szczególnego zainteresowania aparatu bezpieczeństwa, który obserwował nie tylko samych właścicieli dawnych dóbr ziemskich, ale całe ich rodziny, a nawet przyjaciół i znajomych, podejrzewając o głoszenie przez nich treści uznanych za wrogie wobec Polski Ludowej, nazywano obszarnikami.

Prezentowane cztery dokumenty z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej wnoszą wiele informacji na temat bardzo już zapomnianej rodziny ziemiańskiej Jabłkowskich, właścicieli majątku w Świnicach Kaliskich⁴, którzy w okresie II wojny światowej wykazali postawy patriotyczne. Po wojnie, podobnie jak inne rodziny ziemiańskie, przez wiele lat pozostawali w gestii zainteresowań funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa. Nie zostali jednak ani aresztowani, ani też nie figurowali w sporządzonych przez bezpiekę zestawieniach ziemian z adnotacją „kontakt”, co oznaczałoby pójście na współpracę⁵. Jest to więc ciekawy przykład rodziny ziemiańskiej, która próbowała zaistnieć, zwłaszcza zawodowo, w nowych warunkach społecznych i politycznych.

Materiały te zostały wytworzone głównie ze względu na osobę ostatniego gospodarza Świnic Kaliskich – Józefa. Urodzony w 1891 r.⁶, uzyskał solidne wykształcenie i odbył praktyki w różnych majątkach ziemiańskich zanim zaczął administrować dobrami ziemskimi należącymi jeszcze oficjalnie do matki, Jadwigi ze Skolimowskich, siostry znanego architekta Kazimierza Skolimowskiego (1862-1923). Ojciec Józefa, Franciszek był rządcą i zmarł w 1907 r. Józef w pierwszych latach II Rzeczypospolitej prawdopodobnie uczestniczył w walkach polsko-ukraińskich lub wojnie polsko-bolszewickiej, do czego ze zrozumiałych względów w okresie Polski Ludowej nie przyznawał się, ale wskazuje na to jedno ze źródeł – charakterystyka sporządzona w 1951 r. przez szefa Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Turku (tutaj *Dokument nr 2*). Dokument ten, opatrzony adnotacją „ściśle tajne” zawiera także opis kilku negatywnych cech Józefa Jabłkowskiego i jego żony. Weryfikacja tych materiałów okazała się niemożliwa, należy jednak przyjąć, że sporządzając tę charakterystykę szef PUBP był zainteresowany przedstawieniem „obszarników” w możliwie negatywnym świetle. W ankiecie personalnej jaką Jabłkowski sam wypełniał już jako pracownik bankowy, obok informacji, które pojawiają się w opracowanych tutaj dokumentach, podał, że znał słabo język rosyjski i niemiecki (co mogło, ale nie musiało być prawdą, z uwagi na wykształcenie i praktykę odbytą w jednym z majątków pod Lipskiem). Informował też w ankiecie o skonfiskowaniu

⁴ Zob. A. Niziołek, *Pusty dwór (Album wielkopolski, 15)*, „Gazeta Wyborcza” Poznań 2002, nr 120, s. 14-15.

⁵ IPN Po, sygn. 003/199 t. 2, z. 6, „Prawica Ludowa” Obszarnicy, Spis obszarników województwa poznańskiego. Książka nr 1, k. 26.

⁶ Istnieje rozbieżność dotycząca dziennej daty urodzenia. W charakterystyce (tutaj Dokument 1) podano datę 20 października, podobnie w księdze obserwowanych ziemian (pewnie w ślad za tą charakterystyką, gdyż w podobny sposób podano błędny zapis nazwiska). W innych dokumentach, także własnoręcznie wypełnionym przez niego kwestionariuszu osobowym widnieje data 25 listopada, jednak w zyciorysie (tutaj Dokument 3), też pisany odręcznie, wskazał dzień 23 listopada. Za prawdziwą uznaje się datę 25 listopada, taką też podawano w najpóźniej wytworzonych materiałach Urzędu Bezpieczeństwa. Zob. IPN Po, sygn. 003/199 t. 2, z. 6, „Prawica Ludowa” Obszarnicy, Spis obszarników...; IPN Po, sygn. 003/199 t. 6, z. 6, Akta dotyczące Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, Charakterystyka, Turek, 8.05.1951 r., k. 5; tamże, Pismo por. Ignacego Parzyńskiego do naczelnika Wydziału IV w Poznaniu z 14.04.1956 r., k. 4; tamże, Pismo (druk E-15) Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Poznaniu do Naczelnika Wydziału VI i III Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie z 13.08.1971 r., k. 2-3.

rodzinnego majątku w czasie wojny przez Niemców i wysiedleniu do Generalnego Gubernatorstwa. Pracując w majątku Kossów na Mazowszu pomagał Żydom, za co został pobity przez niemiecką policję Sipo i już do końca życia kulał. Józef Jabłkowski powrócił do Wielkopolski zaraz po przejściu frontu – jeszcze zimą 1945 r. Prawdopodobnie na kilka dni odwiedził rodzinny majątek, który poddano reformie rolnej. Jednak brak bardziej szczegółowych informacji na ten temat. Później wyjechał do Kępna i Rychtala, gdzie podejmował się różnych zajęć, o czym informują poniższe dokumenty. Zaskakujące są informacje, że będąc ziemianinem pozbawionym rodzinnego majątku, starał się wykorzystać swoją wiedzę i doświadczenie w pracach na rzecz reformy rolnej, dostając w powiernictwo majątek poniemiecki i będąc w Kępnie pełnomocnikiem powiatowym do spraw reformy rolnej, a następnie działając m.in. w Związku Samopomocy Chłopskiej w Gminnej Radzie Narodowej w Rychtalu. Z innych materiałów (zwłaszcza wspomnianej ankiety personalnej) dowiadujemy się, że od 1946 r. był członkiem Stronnictwa Ludowego, do którego wstąpił w Kępnie. Zważywszy na pochodzenie ziemiańskie Jabłkowskiego, przynależność do SL, a nie do mikołajczykowskiego Polskiego Stronnictwa Ludowego było przypadkiem wyjątkowym i świadczyło o zaangażowaniu politycznym po stronie „władzy ludowej”. Fakty te dowodzą jak szybko Józef Jabłkowski odnalazł się w nowej rzeczywistości Polski powojennej, chcąc zdobyć możliwie najlepszą posadę, zgodną z jego wykształceniem i doświadczeniem. W dokumentach wytworzonych na użytek służbowy starał się umniejszyć funkcję pełnioną przed wojną, podając jedynie, że był administratorem majątku, a jednocześnie podkreślał uczestnictwo w przedsięwzięciach świadczących o jego lojalności w stosunku do władz Polski Ludowej. W latach 1947-1949 był członkiem Związku Zawodowego Pracowników Państwowych, a następnie Związku Zawodowego Pracowników Finansowych. Od 1949 r. do 1950 r. pracował w Banku Rolnym w Kaliszu, a później był pracownikiem kaliskiego oddziału Narodowego Banku Polskiego, skąd go zwolniono⁷. W tym czasie już coraz mocniej interesował się nim aparat bezpieczeństwa, którego funkcjonariusze zebrali informacje o przedwojennej działalności Jabłkowskiego. Niewątpliwie nie sprzyjało to możliwości utrzymania pracy w Narodowym Banku Polskim. W 1953 r. był jeszcze zatrudniony w Kaliskiej Fabryce Przemysłu Dziewiarskiego, ale podupadł na zdrowiu i przeniósł się z Kalisza do Poznania, gdzie pozostawał pod opieką rodziny. 2 maja 1956 r. zastępca kierownika Powiatowego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Kaliszu wydał postanowienie o zaniechaniu rozpracowaniu Józefa Jabłkowskiego. Wniosek motywowano tym, że dawny właściciel Świnic Kaliskich, w okresie powojennym „pracując na różnych stanowiskach wykazał lojalność w stosunku do PRL i cieszył się zaufaniem współpracowników. Obecnie nie pracuje nigdzie – ze względu na zły stan zdrowia i jest w podeszłym wieku – przebywając w Poznaniu u rodziny”⁸. Józef Jabłkowski zmarł 19 października 1961 r. w Poznaniu. Jeszcze 13 sierpnia 1971 r. zastępca naczelnika Wydziału „C” Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Poznaniu prosił Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie o udzielenie informacji na temat Jabłkowskiego w celu aktualizacji danych⁹.

⁷ Ankieta personalną, w której podał powyższe fakty, Józef Jabłkowski wypełnił jeszcze jako pracownik NBP. Zob. IPN Po, sygn. 003/199 t. 6, z. 6, Akta dotyczące Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, Ankieta personalna z 14.05.1951 r., k. 12-15.

⁸ IPN Po, sygn. 003/199 t. 6, z. 6, Akta dotyczące Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, Postanowienie o zaniechaniu rozpracowania na Jabłkowski Józef z 2.05.1956 r., k. 11.

⁹ IPN Po, sygn. 003/199 t.6, z. 6, Pismo (druk E-15) Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Poznaniu do Naczelnika Wydziału VI i III Biura „C”...

Materiały bezpieki wnoszą też nieco informacji o członkach rodziny Józefa Jabłkowskiego, zwłaszcza o dzieciach. Jego syn Wojciech w czasie okupacji pracował w przedsiębiorstwie handlowym w Warszawie, brał udział w powstaniu warszawskim, a później został uwięziony w obozie koncentracyjnym Flossenbürg¹⁰. Przeżył i po wojnie zamieszkał w Poznaniu. Według informacji ojca wstąpił do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Córka Elżbieta początkowo pracowała w Zakładach Sprzętu Transportowego w Kaliszu¹¹, a później, po skończeniu studiów, w Instytucie Zachodnim w Poznaniu, już pod nowym nazwiskiem: Hęćka¹². Z innych już źródeł wiadomo, że była żoną poznańskiego adwokata Stanisława Hęćki – współzałożyciela Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i pierwszego prezesa Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Ostrzeszowskiej Klubu w Poznaniu, zmarła 6 kwietnia 2013 r. i została pochowana w Ostrzeszowie¹³.

NOTA EDYTORSKA

Publikowane materiały znajdują się w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu pod sygnaturą *IPN Po 003/199 t. 6, z. 6*. Teczka nosi tytuł *Akta dotyczące Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka*. Jako aktotwórca figuruje Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu. Wszelkie podkreślenia i naniesione różnymi kolorami uwagi i poprawki zostały przez autora uwzględnione i ujęte w formie przypisów. Dokumenty nr 2, 3, 4 zostały sporządzone w formie maszynopisu, a dokument nr 1, czyli życiorys Józefa Jabłkowskiego w oryginale jest rękopisem. Materiały te nie były dotąd publikowane.

Dokument 1

Józef Jabłkowski
Kalisz ul. Żymierskiego 31 m 14

Kalisz dnia 30/4 1951 r.

Życiorys

Urodziłem się dnia 23.11.1891 r. w Sokolnikach pow. Łęczyckiego. W roku 1909 otrzymałem maturę 7 klasowej polskiej Szkoły Handlowej w Kaliszu, po czym odbyłem

¹⁰ IPN Po, sygn. 003/199 t. 6, z. 6, Akta dotyczące Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, Ankieta personalna z 14.05.1951 r., k. 12-15. Zob. też: M. Janaszek-Seydlitz, *Losy powstańców warszawskich w niemieckich obozach jenieckich*, http://www.sppw1944.org/index.html?http://www.sppw1944.org/powstanie/powstanie_oboz.html [dostęp 15.11.2015].

¹¹ IPN Po, sygn. 003/199 t. 6, z. 6, Akta dotyczące Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, Ankieta personalna z 14.05.1951 r., k. 12-15.

¹² IPN Po, sygn. 003/199 t. 6, z. 6, Akta dotyczące Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, Pismo (druk E-15) Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Poznaniu do Naczelnika Wydziału VI i III Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie z 6.11.1971 r., k. 8.

¹³ Nekrolog opublikowany w „Głosie Wielkopolskim” 11.04.2013 r., http://www.nekrologi.net/nekrologi/elzbieta-heckowa/25775604?from_mobile=1;s_source=ppwi [dostęp 10.11.2015].

roczną praktykę rolniczą w maj. [ątku – dop. J. D.] Köselitz pod Lipskiem (Niemcy). W roku 1914 po 3 letnich studiach i zdaniu poszczególnych egzaminów ukończyłem z dyplomem studium rolnicze Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Po 2 latach praktyki w maj. Wojciecha Wyganowskiego w powiecie Kaliskim, otrzymałem posadę administratora maj. Tuchowicz pow. Łuków¹⁴. W latach 1921-1939 gospodarowałem w majątku mojej matki Świnice Kaliskie pow. Turek. Jednocześnie pracowałem społecznie, a mianowicie byłem członkiem Rady Gminnej, Sejmiku powiatowego, przewodniczącym Dozoru Szkolnego, członkiem Rady Nadzorczej Fundacji im. Jana Unruga w Sulmowie pow. Turek.

Po wysiedleniu w roku 1939 byłem 3 lata administratorem maj. Kossów pow. Błonie, gdzie w roku 1941 za pomoc udzieloną Żydom zostałem przez Sicherheitspolizei¹⁵ skatowany, na skutek czego zostałem kaleką. Po odbytej kuracji, do czasu powstania warszawskiego, pracowałem jako magazynier fabryki marmolady w Warszawie.

W lutym 1945 r. zostałem przez Wojewódzkiego pełnomocnika do spraw Reformy Rolnej w Poznaniu ob.[ywatela – dop. J. D.] por.[uczniaka – dop. J. D.] Cieślaka, mianowany pełnomocnikiem powiatowym na pow. Kępno.

Po ukończeniu prac, związanych z reformą rolną, objąłem w powiernictwo gospodarstwo poniemieckie w tym powiecie. W czasie mego pobytu na terenie powiatu Kępińskiego byłem opiekunem społecznym wsi Krzyżowniki, delegatem Związku Samopomocy Chłopskiej w Gminnej Radzie Narodowej w Rychtalu, sekretarzem Rady Nadzorczej Gminnej Spółdz.¹⁶[ielni – dop. J. D.] Samopomoc Chłopska¹⁷.

Od lipca 1947 r. zostałem mianowany zastępcą Wojewódzkiego pełnomocnika Ministra Ziemi Odzyskanych (nast.[ępnie – dop. J. D.]: Min.[istra – dop. J. D.] Administracji Publicznej) na ziemię Lubuską do spraw Akcji Siewnej, gdzie pracowałem do czasu likwidacji tej instytucji, t.j. do lipca 49 r.

Od tej daty do dnia 15 kwietnia 50 r. pracowałem w Banku Rolnym w Kaliszu, jako Kontroler finansowy gminnych spółdzielni Samopomoc Chłopska oraz Państwowych Gospodarstw Rolnych.

Obecnie jestem pracownikiem – referent Wydziału Kredytów (Finansowania i Kontroli Przedsiębiorstw) w oddziale Narodowego Banku Polskiego w Kaliszu.

Józef Jabłkowski

Źródło: Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, IPN Po 003/199 – 6, z. 6., Akta dot. Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, k. 16-17.

¹⁴ U Jadwigi Hempel. Zob. IPN Po, sygn. 003/199 t. 6, z. 6, Akta dotyczące Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, Ankieta personalna z 14.05.1951 r., k. 12-15; *Rodzina Hemplów z Tuchowicza*, <http://ladycotton.eu/tuchowicz/index.html> [dostęp 12.11.2015].

¹⁵ Sicherheitspolizei, w skrócie Sipo to Policja Bezpieczeństwa III Rzeszy, która funkcjonowała w Generalnym Gubernatorstwie. W jej skład wchodziła Policja Kryminalna (Kripo) i Tajna Policja Państwowa (Gestapo).

¹⁶ W oryginale: Spółdz.

¹⁷ Też w Rychtalu, zob. IPN Po, sygn. 003/199 t. 6, z. 6, Akta dotyczące Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, Ankieta personalna z 14.05.1951 r., k. 12-15.

Dokument 2

Turek, dnia 8. V. 1951 r.

*ŚCIŚLE TAJNE^a^bCharakterystyka^b

dot. Obszarnika:

20

^cGorczyckiego Zenona właśc²¹. [właściciela – dop. J. D.] Folwarku w m. [iejscowości – dop. J. D.] Świnice Kaliskie pow. Turek nadmienia się że w tejsze²² miejscowości takowego nie było właściciela. Natomiast posiadał w tejsze²³ miejscowości Fol^c wark^d-Jabłkowski²⁵ Józef^{fl} s. Franciszka i Jadwigi z d.[omu – dop. J. D.] Skolimowska ur. 20. X 1891 roku w m. Sokolniki. W wojsku służył. Stop.[ień – dop. J. D.] wojs.[kowy – dop. J. D.] porucznik, stan cywilny żonaty, były właściciel²⁷ Folwarku w m. Świnice Kaliskie gm. Goszczanów pow. Turek. Czł.[onek – dop. J. D.] związku wielkopolskich ziemian.

Do 1939 roku zam.[ieszkiwał – dop. J. D.] w/w²⁸ miejscowości posiadał folwark o obszarze 250 ha posiadał 30-tu robotników stałych do pracy. W stosunku do robotników odnosił się wrogo, niewypłacając²⁹ im za pracę regularnie, represji nie stosował. W latach 1938/9 nie wypłacał³⁰ zarobionych przez robotników pieniędzy w każdym miesiącu zostawały zaległości. Wypadków pobicia nie było³¹. Często dyskutował z robotnikami na temat Związków Zawodowych Robotników starając się ich przekonać [nie–dop. J. D.] jest to³² nic dobrego, że bez tego można żyć, lecz członków tegoż Związku nie zwalniał z pracy niekiedy znowuż przytakiwał że w 12-tu godzinach można zrobić wszystko jak się chce, ponieważ związek³³ ten walczył o prawa robotnicze w Folwarkach w tym czasie. W 1918/9 roku brał czynny udział w wojnie przeciwko młodemu Państwu Radzieckiemu pod³⁴ Kijowem, walcząc z Armią Czerwoną był zaciętym wrogiem Z.S.N.R.³⁵ W 1939 roku po wkroczeniu okupanta do Polski po 2-ch miesi-

^{aa} Pieczętka w kolorze czerwonym.

^{bb} Tekst podkreślony maszynowo.

²⁰ Odręczna notatka w kolorze czarnym z nieczytelnym podpisem: „Wysłano pismo do Kalisza 17.XI/51” Ostatnia cyfra jest na tyle nieczytelna, że może chodzić o rok 1952, 1953 lub 1954.

²¹ W oryginale wlsc. – w tekście, tutaj i dalej, brakuje polskich znaków: ą, ę, ó, ś, ć, ż.

²² W oryginale: teze.

²³ W oryginale: teze.

^{cc} Fragment odręcznie wyróżniony kolorem czarnym.

²⁵ W oryginale: Jabkowski.

^{dd} Fragment odręcznie podkreślony kolorem czarnym.

²⁷ W oryginale: włsciciel.

²⁸ Wyżej wymieniony.

²⁹ W oryginale: niewypłacajac.

³⁰ W oryginale: niewypłacał.

³¹ W oryginale: był.

³² W oryginale: jes ro.

³³ W oryginale: zwizek.

³⁴ W oryginale: po.

³⁵ Tutaj pewnie: Związek Socjalistycznych Narodów Radzieckich.

cach został wysiedlony do G.G.³⁶ gdzie przebywał do chwili wyzwolenia. Po wyzwoleniu w 1945 roku powrócił do dawnej własności i po kilku dniach zorientował³⁷ się i „wyjechał wraz z całą rodziną do Kalisza gdzie³⁸ rzekomo³⁹ do chwili obecnej zamieszkuje. Żona w/w⁴⁰ Jabłkowska⁴¹ Jadwiga^e z d. Sączewska⁴³c.[órka – dop. J. D.] Jana i Stanisławy⁴⁴ z d. Wellman⁴⁵ ur. 5.3.1891 r.⁴⁶ w Warszawie narodowości i obyw. [atelstwa – dop. J. D.] polskiego. Poch.⁴⁷[odzenie – dop. J. D.] społ.[eczne – dop. J. D.] z inteligencji – ojciec wym.[ienionej – dop. J. D.] był rejentem w m. Warszawie⁴⁸. W stosunku do swej służby⁴⁹ domowej odnosiła się brutalnie, bijąc i wyzywając w wulgarny sposób pokojówkę, kucharkę, bonę, kazała sobie tytułować⁵⁰ jaśnie pani dziedziczka całować się w rękę kazała, w czasie przechodzenia przez sale jadalną⁵¹ gdzie jadła służba kazała⁵² w tej⁵³ chwili wstawać, kto się nie szybko zorientował⁵⁴ biła po twarzy, posiadała nauczycielkę do nauczania dzieci. W czasie okupacji wraz⁵⁵ z mężem. Po⁵⁶ wyzwoleniu zam.[ieszkała – dop. J. D.] również z mężem w m. Kalisz. ^fSyn Wojciech ur. 14.1.1920 r.^f w⁵⁸ m. Świnice Kaliskie pow. Turek. Do 1939 roku zamieszkiwał wraz z rodzicami w ostatnich latach przez 39 r. przebywał w⁵⁹ szkole wojskowej artylerii⁶⁰.

³⁶ Generalnego Gubernatorstwa.

³⁷ W oryginale: z orientował.

³⁸ W oryginale: gdtie.

³⁹ W oryginale: zekomo.

⁴⁰ Wyżej wymienionego.

⁴¹ W oryginale: Jabkowska.

^{ee} Fragment odręcznie podkreślony kolorem niebieskim.

⁴³ W oryginale: Saczewska.

⁴⁴ W oryginale: Jana Stanisławy. W dokumencie z 6.11.1971 r figurują imiona rodziców Jan i Ludwika. Zob. Pismo (druk E-15) Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Poznaniu do Wydziału VI i III Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie z 6.11.1971 r. k. 7v.

⁴⁵ W oryginale: Wyllmanx.

⁴⁶ W innych dokumentach data: 5.03.1894 r. Zob. Pismo (druk E-15) Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Poznaniu do Wydziału VI i III Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie z 6.11.1971 r. k. 7v; tamże, Pismo por. Ignacego Parzyńskiego do naczelnika Wydziału IV w Poznaniu z 14.04.1956 r., k. 4.

⁴⁷ W oryginale: poch.

⁴⁸ W oryginale: Wyrszwa.

⁴⁹ W oryginale: służby.

⁵⁰ W oryginale: tytuować.

⁵¹ W oryginale: jadalno.

⁵² W oryginale: kazał.

⁵³ W oryginale: wtej.

⁵⁴ W oryginale: niexorientował.

⁵⁵ W oryginale: w raz.

⁵⁶ W oryginale: po.

^{ff} Fragment odręcznie podkreślony kolorem niebieskim.

⁵⁸ W oryginale: W.

⁵⁹ W oryginale: na.

⁶⁰ W oryginale: altylerii.

Miał⁶¹ stopień Plutonowego. W 1939 roku brał udział w wojnie. W czasie okupacji ^gprzebywał w Anglii⁶². Po wyzwoleniu rzekomo⁶³ powrócił w 1947 roku do Kalisza gdzie zamieszkują obecnie rodzice. Córka Elżbieta ur. 22.3.1925 r.^g do 1939 r. przebywała przy rodzicach, w czasie wojny i po wyzwoleniu przy rodzicach, obecnie ^hzamieszkuje⁶⁵ w Kaliszu wraz⁶⁶ z matką^h. Urząd tut.[ejszy – dop. J. D.] nie posiada więcej i konkretniejszych danych odnośnie w/w.

Wyk.[onał – dop. J. D.] i opr.[acował – dop. J. D.] B.J.

ⁱSzef Powiatowego Urzędu
Bezpieczeństwa Publicznego
W TURKUⁱ

Źródło: Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, IPN Po 003/199 – 6, z. 6., Akta dot. Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, k. 5.

⁶¹ W oryginale: miał.

⁶² W oryginale: Angli.

⁶³ W oryginale: zekomo.

^g Fragment odręcznie podkreślony kolorem niebieskim.

⁶⁵ W oryginale: z zamieszkuje.

⁶⁶ W oryginale: w raz.

^{hh} Fragment odręcznie podkreślony kolorem niebieskim.

ⁱⁱ Pieczętka w kolorze czerwonym. Na pieczętce nieczytelny podpis kolorem czarnym. W latach 1949-1953 obowiązki szefa PUBP w Turku pełnił chorąży, a później porucznik Kazimierz Małek. Zob. T. Rochatka, *Województwo poznańskie*, [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. I, 1944-1956, red. K. Szwańczyk, Warszawa 2005, s. 378.

Dokument 3

Kalisz, dnia 27 listopada 1952 r.

^aŚciśle tajne^a

^bWYWIAD^b

JABŁKOWSKI Józef – Franciszek – Antoni s. Franciszka i Jadwigi z d.[omu – dop. J. D.] Lubońska⁷¹[powinno być: Skolimowska – dop. J. D.] ur. 25.XI.1881 r. w Sokolnikach pow. Łęczycza, przynależność państwowa⁷² polska, obywatelstwo polskie, pochodzenie społeczne obszarńcicze, stan cywilny żonaty, bezpartyjny, z zawodu rolnik, obecnie pracownik umysłowy, wykształcenie wyższe, w wojsku nie służył, wyznanie rzym.-kat.⁷³ostat.[nio – dop. J. D.] zam.[ieszkały – dop. J. D.] w Kaliszu ul. Żeromskiego⁷⁴ 31/14. Do 1939 r. był na utrzymaniu rodziców którzy posiadali duże obszary ziemi, w tym czasie uczęszczał do szkoły i ukończył do 1909 r. maturę, od 1910 roku był w Kaliszu i był słuchaczem studium rolniczego do 1914 r. Uniwersytetu Jagiellońskiego⁷⁵ w Kaliszu⁷⁶, które ukończył i dostał dyplom, od 1920 r. pracował w własnym majątku, był wielkim obszarńnikiem, w tym czasie dobrze mu się powodziło i do rządów sanacyjnych był przychylnie ustosunkowany, do organizacji miał nie należeć⁷⁷.

W czasie okupacji niemieckiej do 1942 r. był w majątku i pracował w charakterze rządcy, od 1942 r. do 1945 r. przebywał w Warszawie i tam pracował zajmując poważne⁷⁸ stanowiska, w tym czasie miał być przez Niemców⁷⁹ prześladowany⁸⁰ i jest kaleką do dzisiejszego dnia, za co był prześladowany⁸¹, to nie stwierdzono w tym czasie do Niemców⁸² był wrogo ustosunkowany i z przywilejów⁸³ nie korzystał.

Po wyzwoleniu Polski pracował w Kępnie do 47 r., po powrocie zaczął pracować w Banku Rolnym w Kaliszu, od 1950 r. przeniósł się do W.B.P.⁸⁴, gdzie pracował w charakterze kontrolera kredytu, lecz stamtąd⁸⁵ został zwolniony i obecnie pracuje w P.Z.P.Dz⁸⁶.

^{aa} Tekst podkreślony maszynowo.

^{bb} Tekst podkreślony maszynowo.

⁷¹ W oryginale: Lubońsk. Nazwisko zostało napisane na końcu wiersza maszynopisu.

⁷² W oryginale: państwowa.

⁷³ Rzymskokatolickie.

⁷⁴ W oryginale: Zeromskiego.

⁷⁵ W oryginale: Jagielonskiego.

⁷⁶ Tutaj oczywisty błąd, powinno być: w Krakowie.

⁷⁷ W oryginale: należeć.

⁷⁸ W oryginale: powazne.

⁷⁹ W oryginale: niemców.

⁸⁰ W oryginale: przesladowany.

⁸¹ W oryginale: przesladowany.

⁸² W oryginale: niemców.

⁸³ W oryginale: przywileji.

⁸⁴ Wielkopolski Bank Polski.

⁸⁵ W oryginale: z tamtąd.

⁸⁶ Poznańskie (Wielkopolskie) Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego.

i tam pracuje do chwili obecnej, jest bezpartyjny⁸⁷, do obecnej rzeczywistości⁸⁸ nie jest przychylnie ustosunkowany, lecz oficjalnie wrogich jego wypowiedzi nie stwierdzono.

^cCórka jego JAKUBOWSKA Elżbieta^c c. Józefa⁹⁰ i Jadwigi z d. SACZEWSKA ur. 22.III.1925 r. w Świdnicy⁹¹ pow. Turek, przynależność⁹² państwowa⁹³ polska, bezpartyjna, zam. z rodzicami, pracuje w Kaliszu w Sądzie w charakterze pracownicy umysłowej. Natomiast syn jego [Józefa Jabłkowskiego – dop. J. D.] pracuje i mieszka w Poznaniu, pracuje w P.P.B., żona⁹⁴ jego [Józefa Jabłkowskiego – dop. J. D.] jest na utrzymaniu tej córki i jego [Józefa Jabłkowskiego – dop. J. D.], personalia żony⁹⁵: ^dJABŁKOWSKA Jadwiga – Ludwika c. Jana z d.^d Wellman, ur. 5 III. 1894 r. w Klanówce pow. Turek, przynależność⁹⁷ państw⁹⁸. [owa – dop. J. D.] polska, bezpartyjna, zam. Kalisz ul. Zeromskiego⁹⁹ Nr 31/14.

^eSzef Urzędu Bezp.[iecieństwa – dop. J. D.] Publ.[icznego – dop. J. D.] ^f....^f powiat ^g....^g

/ BOROWSKI FR. KPT./

^hWyk.[onano – dop. J. D.] ⁱegz.[emplarzy – dop. J. D.] 2ⁱ SE^h

Źródło: Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, IPN Po 003/199 – 6, z. 6., Akta dot. Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, k. 6.

⁸⁷ W oryginale: bezpartyjna.

⁸⁸ W oryginale: rzeczywistosci.

^{cc} Tekst odręcznie podkreślony kolorem czarnym. Przed początkiem nazwiska i po imieniu, odręczne pionowe kreski w kolorze czarnym.

⁹⁰ W oryginale: c-Józefa.

⁹¹ W oryginale: Swidnicy.

⁹² W oryginale przynależność.

⁹³ W oryginale: panstwowa.

⁹⁴ W oryginale: zona.

⁹⁵ W oryginale: zony.

^{dd} Tekst odręcznie podkreślony kolorem czarnym. Na początku i końcu podkreślenia, odręczne pionowe kreski w kolorze czarnym.

⁹⁷ W oryginale: przynależność.

⁹⁸ W oryginale: panstw.

⁹⁹ W oryginale: Zeromskiego.

^{ff} Napis nieczytelny.

^{gg} Napis nieczytelny.

^{ee} Pieczętka w kolorze czerwonym.

ⁱⁱ Na tym fragmencie maszynopisu nieczytelny napis lub podpis.

^{hh} W oryginale tekst po lewej stronie, na wysokości znajdującej się po prawej pieczętce.

Dokument 4

Kalisz, dnia 25 I 56 r.

^aŚciśle tajne^a

^bNotatka służbowa^b

Korzystając z tego iż byłem przy rozmowie prowadzonej przez Kier.[ownika – dop. J. D.] Wydz.[iału – dop. J. D.] Ekonomicznego KM.PZPR¹⁰⁷ z Sekretarzem P.O.P.¹⁰⁸ z N.B.P.¹⁰⁹ Kalisz tow.[arzyszem – dop. J. D.] Rózańskim M¹¹⁰. przeprowadziłem równocześnie rozmowę na temat ob.[ywatela – dop. J. D.] Jabłkowskiego Józefa byłego pracownika N.B.P. – Kalisz. W toku rozmowy dowiedziałem się od sekretarza POP że ob. Jabłkowski pracował u nich w banku lecz niedługo,¹¹¹ z pracy wywiązywał się dość dobrze, w życiu społeczno-politycznym udziału żadnego nie brał, kontaktów w miejscu pracy z nikim nie utrzymywał. Był on koleżeński i lubiany przez pracowników. Z pracy został zwolniony za to iż był chorowity, oraz zaraz po wyzwoleniu z ramienia Banku Polskiego miał nadzór majątkiem w którym był administratorem do 1939 r. lecz czy posiadał ziemię własną nie wie¹¹² Sekretarz POP. Obecnie ma on przebywać w Poznaniu u córki i być na jej utrzymaniu. Jest on kulawy i w podeszłym wieku.

Ref.[erent – dop. J. D.] Sekcji IVtej

^c...^c – ppor.[podporucznik – dop. J. D.]

Źródło: Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, IPN Po 003/199 – 6, z. 6., Akta dot. Wojciecha Jabłkowskiego s. Józefa, Jadwigi Jabłkowskiej c. Stanisława, Elżbiety Jabłkowskiej c. Józefa, Józefa Jabłkowskiego s. Franciszka, k. 16-17.

^{aa} Tekst podkreślony kolorem czarnym.

^{bb} Tekst podwójnie podkreślony kolorem czarnym.

¹⁰⁷ Komitetu Miejskiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

¹⁰⁸ Podstawowej Organizacji Partyjnej. W oryginale zapisano P.OP.

¹⁰⁹ Narodowego Banku Polskiego. W oryginale zapisano N.BP.

¹¹⁰ Może też chodzić o Rózańskiego U.

¹¹¹ W oryginale bez przecinka.

¹¹² W oryginale: niewie.

^{cc} Podpis nieczytelny.

JÓZEF JABŁKOWSKI (1891-1961) DZIEDZIC MAJĄTKU W ŚWINICACH KALISKICH I JEGO RODZINA W ŚWIETLE MATERIAŁÓW APARATU BEZPIECZEŃSTWA

Słowa kluczowe: Urząd Bezpieczeństwa, ziemianin, komunizm, Kalisz, Wielkopolska

W artykule przedstawione są dokumenty Urzędu Bezpieczeństwa, dotyczące przedstawiciela ziemian wielkopolskich Józefa Jabłkowskiego i jego rodziny. W okresie powojennym, po utracie majątków ziemskich w wyniku reformy rolnej, ziemianie traktowani byli jako wrogowie państwa. Ci którzy nie znaleźli się na emigracji i uniknęli aresztowań, próbowali odnaleźć się w nowej rzeczywistości. Szczególnie trudno było im podjąć pracę. Józef Jabłkowski po wojnie pracował między innymi w bankowości. Jednak przez cały czas był obiektem zainteresowania aparatu bezpieczeństwa.

JÓZEF JABŁKOWSKI (1891-1961) – OWNER OF THE LANDED PROPERTY IN ŚWINICE KALISKIE – AND HIS FAMILY IN THE LIGHT OF THE MATERIALS OF THE SECURITY APPARATUS

Key words: Secret police, landowner, Communism, Kalisz, Greater Poland

The article presents the documents of UB (Polish communist secret police) regarding Józef Jabłkowski - a representative of the Greater Poland landowners – and his family. After the Second World War, Polish landowners lost their properties as a result of the land reform and were treated as enemies of the state. Those, who did not decide to emigrate or did not get arrested, tried to cope with a new reality. It was especially difficult for them to take up employment. After the war, Józef Jabłkowski worked, among others, in the banking sector. However, the security apparatus was constantly taking an interest in his activities.

Bibliografia:

Źródła:

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu
„Prawica Ludowa”

Opracowania:

Brzechczyn K. (2008), *Zarys sytuacji politycznej w Wielkopolsce w latach 1945-1956*, [w:] *Zmagania ze społeczeństwem. Aparat bezpieczeństwa wobec Wielkopolan w latach 1945-1956*, red. A. Łuczak, Pietrowicz A., Poznań.

Informator o osobach skazanych za szpiegostwo w latach 1944-1984, Lublin 1994 [reprint].

Janaszek-Seydlitz M., *Losy powstańców warszawskich w niemieckich obozach jenieckich*, http://www.sppw1944.org/index.html?http://www.sppw1944.org/powstanie/powstanie_oboz.html [dostęp 15.11.2015].

Jasiewicz K. (1995), *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939-1956*, Warszawa.

Jasiewicz K. (1995), *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939-1956. Uzupelnienia*, Warszawa.

Kura A. (2006), *Aparat bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości wobec kolektywizacji wsi polskiej 1948-1956*, Warszawa.

Łuczak A. (2011), *Utracone decorum. Grabież dóbr kultury z majątków ziemiaństwa polskiego w Wielkopolsce w czasie okupacji niemieckiej w latach 1939-1945*, Warszawa-Poznań.

Niziołek A. (2002), *Pusty dwór (Album wielkopolski, 15)*, „Gazeta Wyborcza”, nr 120, Poznań.

Relacje wojenne ziemian – perspektywa dwóch pokoleń (2013), wybór i oprac. M. Chorążki, Kraków.

Rochatka T. (2005), *Województwo poznańskie*, [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. I, 1944-1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.

Słabek H. (1972), *Dzieje polskiej reformy rolnej 1944-48*, Warszawa.

Zieliński M. (1989), *Wojna chłopska w Polsce*, cz. 1, „Res Publica”, nr 5.

Strony internetowe:

http://www.nekrologi.net/nekrologi/elzbieta-heckowa/25775604?from_mobile=1;s_source=ppwi [dostęp 10.11.2015].